

BİR MEKÂN OLARAK 'TAŞRA ÜNİVERSİTESİ' VE SOSYOLOJİNİN TAŞRASI: ELEŞTİREL BİR DENEYİM ANALİZİ

İlknur Meşe*

Öz

Üniversite kavramını birçok etmenin kesişim noktasında düşünmek gerekir. Çünkü üniversiteyi belirleyen ne sadece içindeki akademisyen ve öğrenciler ne de yerel veya neo-liberal politikalarıdır. Üniversiteyi bir mekân olarak değerlendirdiğimizde, mekân kavramının, akademisyenden öğrenciye, öğretim programına ve fiziki yapısına kadar belirleyici birçok unsuru kapsadığını görebiliriz. Bir mekân olarak üniversite tarihsel, kültürel, coğrafi, fiziki, politik ve pedagojik bir yapıdır. Mekânlar arasında belli benzerlikler olduğu gibi kendilerine has farklılıkları da vardır. Bu nedenle üniversiteyi tartışırken, nereden konuştuğumuz önemli hale gelmektedir. Taşrada yaşayan ve çalışan bir akademisyen olarak, bu yazıda, uzun zaman önce taşrada geçen sosyoloji lisans eğitimime dair deneyimlerimi eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutarak, üniversitenin ve sosyolojinin taşra halini tartışıyorum.

Anahtar Terimler

mekân, taşra, taşra üniversitesi, sosyolojinin taşrası, sosyoloji lisans eğitimi.

*Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

ORCID ID: 0000-0002-1229-4566, inurmese@gmail.com

Yazının Geliş Tarihi: 10/02/2019 Yazının Kabul Tarihi: 08/06/2019

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2019. Atıf lisansı (CC BY-NC 3.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yayımlanmıştır.

‘TAŞRA’ UNIVERSITY AS A SPACE AND ‘TAŞRA’ OF SOCIOLOGY: A CRITICAL ANALYSIS OF EXPERIENCE

Abstract

The concept of university should be considered at the intersection of many factors. Because what determines the university is neither the academician and students in it nor the local or neo-liberal policies. When we think of the university as a place, we can see that concept of space includes many elements ranging from academicians to students, to the curriculum and to the physical structure. As a space, the university is a historical, cultural, geographical, physical, political, and pedagogical structure. There are certain similarities between spaces as well as their unique differences. Therefore, when we discuss the university, the conditions under which we speak become important. As an academician living and working in the ‘taşra’, in this article, I discuss ‘taşra’ form of university and sociology by evaluating my experiences about undergraduate sociology education in the ‘taşra’ a long time ago critically.

Key Terms

space, ‘taşra’, ‘taşra’ university, ‘taşra’ of sociology, undergraduate sociology education.

Giriş

Hasan Ünal Nalbantoğlu “Arayışlar—Bilim, Kültür, Üniversite” (2009) adlı kitabında üniversitenin bir yandan modern devletin ideolojik aygıtı olarak devlet tarafından el altında tutulmasını bir taraftan da neoliberal ekonominin talepleri doğrultusunda, akademik bilginin ‘malumat’a, emek gücünün ‘mal’a ve üniversitenin de ‘kültür endüstrisi a.ş.’ne dönüşmesini eleştirir. Kitapta, malumat uzmanlarının imalatını sürekli sermayeye dönüştüren uyanık üniversite a.ş. ile dalgın Thales’lerinin para etmez üretimlerini de özendirmeyi inatla sürdüren çağdaş üniversite arasında keskin bir ayrım yaparak, kendini bile sorgulayan aklın özgürce işleyebileceği bir akademik bağlamı ve dalgın Thales olarak değerlendirdiği akademisyen tipini idealize eder. Bu akademisyen tipini belirleyen özellikler ona göre alçakgönüllülük, acılı bir yalnızlık (buna ‘seçkinyalnızlık’ der) ve dalgınlıktır. Uyanık üniversite a.ş.nin akademisyen tipini ise, proje peşinde koşan, ders vermekten kaçınan, yayın kalabalığına sahip ‘ersatz yuppie’ olarak tanımlar. Bir de, bir tip olarak görmese de, sadece derse giren, yazı yazmayan memur akademisyenden bahseder. Nalbantoğlu’nun tespitlerinin ve eleştirilerinin doğruluğu şüphe götürmez olsa bile, gerçekliği tam olarak karşılamıyor. Bunun nedenlerinden biri, Nalbantoğlu’nun, uyanık üniversite a.ş.ni yaratan YÖK ve pazar ilişkileri gibi üniversite dışı etkenlere odaklanıp, üniversite içindeki iktidar ilişkilerini ve

genç yeni nesil akademisyenleri şekillendiren sosyalleşme sürecini görmemesidir (Güvenç-Salgırlı, 2011). Diğer neden ise, Nalbantoğlu'nun analizlerinde mekân/yer kavramının olmayışıdır. Hâlbuki mekân kavramı, üniversite analizine dâhil edilmelidir. Çünkü hem Nalbantoğlu'nun analizinde merkezi bir yer edinen üniversite dışı etkenlerin hem de bu analize dâhil edilen üniversite içi etkenlerin her ikisi de ancak üniversite denen yapıyı ve pratikleri şekillendiren ve kendisi de bu yapı ve pratikler tarafından şekillenen mekân/yer kavramı bağlamında değerlendirilebilir. Üniversite kavramını kesişimselliği dikkate alarak analiz ettiğimizde, bunun birbirini etkileyen birçok etkenden oluşan bir örüntü olduğunu, tam da bu nedenle benzerliklerine rağmen farklılıklarıyla çeşitlenen bir kavram olduğunu görürüz.

Üniversiteyi belli bir coğrafyada, belli bir zaman diliminden beridir, belli bir bina(lar) içinde ve çevresinde belli bir toplumsallık üreten kültürel, coğrafi, fiziki, hatta politik, tarihsel ve pedagojik bir mekân olarak değerlendirebiliriz. Bu mekânı yatay ve dikey zamanlarda, yerel ve küresel etmenlerle şekillenen, içinde barındırdığı insanlardan sınıf içi ve dışı öğretim pratiklerine kadar her şeyde içerilmiş olduğu gibi içerilene de şekillendiren bir yapı olarak düşünebiliriz. Bu nedenle üniversite hakkında konuşurken, her ne kadar genelleme yapsanız da, aslında kendi konumunuzdan, yani içinde yer aldığınız mekândan konuşursunuz.

Ben taşradan konuşan, seslenen ve taşrada araştırma yapan, ders veren bir akademisyenim. Çocukluğum babamın memurluğu nedeniyle taşralarda geçti. Bir taşra üniversitesinde sosyoloji lisans eğitimi aldım ve yine bir taşra üniversitesinde çalışmaktayım. Bütün deneyimlerim benim taşraya dair anlayışımı şekillendirdi. Taşranın içinden konuştuğum gibi dışına da çıkabildiğim için sosyoloji eğitime dair deneyimlerimi anlattığım bu yazıda, eleştirel bir dil kullanabildim. Bu yazıda sosyoloji eğitiminin, bir mekân olarak taşra üniversitesi bağlamında, hangi pedagojik pratikler aracılığıyla şekillendiğini, nasıl öğretildiğini ve neye dönüştüğünü tartışıyorum.

Taşra ve Taşra Üniversitesi Nedir?

Bu soru sanki bu iki kavramın belirli bir tanımı var da onu yapmaya kalkışacağım gibi bir izlenim yaratıyor ama tam olarak öyle değil. Tanımlamaya değil, daha ziyade deneyimlerimden yola çıkarak onu nasıl gördüğümü anlatmaya çalışacağım. Çünkü taşra, hem elimizin altında, basit, sorulsa hemen anlatabileceğimiz, oldukça aşina bir kavram gibi duruyor, hem de o kadar yabancı, uzakta ve sandığımızdan daha karmaşık, çok katmanlı, elde tutulamayan bir şey gibi. Ama bir taraftan da taşrayı tanımlarsak iyi

olur, çünkü içinde, yanında veya uzağında olduğunu düşündüğümüz bir şeyin ne olduğunu ya da onun olduğumuzu sandığımız yerinde olup olmadığını biliriz. Belki uzağında olduğumuzu sanırken aslında tam da taşranın içindeyizdir.

Taşra genelde, merkez-kenar/çeper/çevre/taşra dikotomisi içinde düşünülmüştür. Her tanımlama çabası mecburen ötekini gerektirir. Çünkü o tanımın içine koyduklarınızı dışarıda bıraktıklarınız belirler. Ama dışarıda bırakılanların ikincilleştirilmesi gerekmez. İktidar ilişkileri bağlamında güçlü olanın tanımlama gücüne de sahip olduğunu düşündüğümüzde, merkez-taşra dikotomisinde taşra doğal olarak tanımlanan, dolayısıyla da ikincil olandır. Bu nedenle her dönemde merkez olan değerlere ve simgelere göre taşraya değişen anlamlar yüklenir. Bu anlamlara göre taşra, kimi zaman merkezin tepeden müdahale etmesi gereken bir yer, kimi zaman da merkezi meşrulaştıran potansiyel oy deposu/güç devşirme alanı olarak görülmüştür. Fakat ne taşra ne de merkez kavramı tek boyutlu, sabit ve yeknesak bir anlama sahiptir. İkisi de geçirimsiz ve etkileşimsiz değildir ve aralarındaki ilişki de her zaman için tek yönlü bir belirleyen-belirlenen şeklinde olmamıştır. Bu nedenle taşra tek başına, ne saflığın, doğallığın (çocuksu olanın) karşılığı olarak romantize edilebilir ne tamamıyla kurnazlığın, hilenin, köylülüğün, gericiliğin veya karanlığın hâkim olduğu yer olarak tanımlanabilir, veyahut ondan ne sadece bir kırsal alan ne de bir bozkır anlaşılır. Taşra olarak tanımlanan yerler, kırsal bir alana işaret ettiği gibi, bir sayfiye kasabasına da işaret edebilir; küçük bir şehri anlattığı gibi, büyük bir şehrin bir ilçesini/kasabasını/mahallesini hatta tam göbeğini de anlatabilir. Bu nedenle, bir yanıla coğrafi bir gerçekliğe tekabül eder; bir yanıla da yer olgusunu aşan kültürel, zihniyetle ilgili bir olguya dönüşür. Aslında taşra bunların hepsidir; bir olgu, bir hal, bir sıfat, bir süreçtir; çok katmanlıdır, dolayısıyla taşra değil, taşralardan bahsetmek gerekir. Öyle ki, herkesin kendine göre taşra olarak gördüğü yer(ler) vardır. Hatta kimi değerlendirmeler, taşranın içinde mi yoksa dışında mı konumlandığınıza ya da içerisi ile dışarısının yer değiştirdiği durumlara (örneğin büyüdüğünüz, eğitim aldığınız, çalıştığınız yerler bir dönem büyükşehirler bir dönem taşra olabilir) göre de değişir. Hem bireysel deneyimlere hem taşranın zaman içinde geçirdiği değişimlere, hem de bu değişimlerle kesişen deneyimlerimizi algılama biçimimize göre farklılık gösterir. Onu belirli bir zaman ve mekâna göre ve tek nedenli olarak değil, başka etkenlerle ilişkiye girdikçe çoğalan, başkalaşan, yatay ve dikey zamanlarda ve mekânlarda farklılaşan bir kavram olarak değerlendirebiliriz.

Tekil bir taşradan değil, taşralardan bahsetmek gerekir derken, olguyu göreceliliğin flu alanlarına çekip oraya hapsedmek gibi bir niyetim yok. Nihayetinde taşra

hakkında ne dersek diyelim ona dair bütün deneyimlerden, gözlemlerden ve yazılanlardan ortaya çıkan reddedilemez bir gerçeklik var. Taşra bugün, her ne kadar kapitalist modernleşme pratiklerinin uygulandığı birer modern şehir görünümüne kavuşmaya başlasa da, değişim, biçimsel, estetikten uzak, inşaatın kutsandığı ve tamamıyla tüketim endeksli bir çizgide yaşandığı için, taşranın taşıdığı karakteristik özellikler dönüşüyor. Taşra öteden beridir din ve dinle örüntülenmiş milliyetçi muhafazakâr değerler sisteminin ve pratiklerinin, gündelik yaşamı ve kimlikleri şekillendirdiği, hatta sadece şekillendirmekle kalmayıp insanı baskılayan, sıkıştıran, boğan, daraltan, isyan ettiren birer toplumsal denetim aracı olarak kullanıldığı yerdir. Milliyetçi ve muhafazakâr değerler sistemi ve onlarla hemhal olan kavram öbekleri, en çok da taşrada tutunuyorlar. Çünkü taşradaki iktidar ilişkilerinin devamı için en çok bu türden baskıcı ideolojilere ihtiyaç var. Taşra, bir potansiyel olarak, kendini üreten yapısal koşulları yeniden üretme özelliğine sahiptir. Yerel iktidar odaklarından (idari, siyasi ve ekonomik) sokakta ve evlerde işleyen gündelik toplumsallık biçimlerine kadar birçok unsur bu yeniden üretim sistemine hizmet etmektedir. Bu yeniden üretim sistemine, 1980 sonrasında “her ile bir üniversite” siyaseti ile başlayan ve AKP dönemiyle birlikte 2000’li yıllardan itibaren hız kazanan ve yaygınlaşan taşra üniversiteleri de dâhil oldu.

Taşralar bir taraftan şehirleşirken, bir taraftan da taşranın karakteristik özellikleri büyük şehirlere taşınmış ve bugün bütün bir toplumsal yapıyı, pratikleri ve süreçleri etkileyecek güce kavuşarak merkeze oturmuştur. Belki de, taşra artık bütün Türkiye. Bu değerler sistemi tarafından belirlenmek istemeyenler için taşra, her zaman için ‘sıkıntı’nın yeri olmuştur. Nurdan Gürbilek “Yer Değiştiren Gölge” adlı kitabında, “taşra sözcüğüne yalnızca mekâna ilişkin bir anlam yüklemekten, yalnızca köyü ya da kasabayı kastetmeden; onları da, ama onların ötesinde, şehirde de yaşanabilecek bir deneyimi; bir dışta kalma, bir daralma, bir evde kalma deneyimini, böyle yaşanmış hayatları ifade etmek için” (2005, s. 55) “taşra sıkıntısı” kavramını kullanıyor. Bu, “ancak taşrada bulunmuşların, hayatlarının şu ya da bu aşamasında taşranın darlığını hissetmişlerin, hayatı bir taşra olarak yaşamışların, kendi içlerinde bir şeyin daraldığını, benliklerinin bir parçasının sapa ve güdük kaldığını hissedenlerin anlayabileceği bir sıkıntı” (s. 56). Bu ruh daralmasını yaratan unsurları Tanıl Bora daha bir adını koyarak anlatıyor: “Dar ufuklar, kahredici bir yeknesaklık, boğucu bir taassup, iletişim evreninin – teknolojiyle daha da derinleşebilen – kısıtlılığı, cemaatlere sıkışmış bir kamusal âlem, yabancı olan her şeyi tuhaf bir bitkiymiş gibi algılayan ‘yabani’ bir hal, vasatlığın hizaya sokucu

egemenliği...”dir¹ (2011, s. 40). Taşrayı belirleyen yeknesaklık, yabancı düşmanlığı ve vasatlık taşradaki kimlikleri de bu yönde belirlemektedir.

Bu tanımlamalardan sonra taşra üniversitesi ifadesi ile ne kastettiğimi anlatmak rahat olacak. Taşra üniversitesi ifadesi de, tıpkı taşra ifadesinde olduğu gibi, belli bir coğrafi sınıra hapsedilemez. Bu nedenle taşra üniversitesi ifadesi ile kırsal bir alanda veya küçük bir şehirde bulunmasına vurgu yaptığım gibi, bir metropolde bulunduğu halde zihniyet olarak taşralı olan bir üniversiteyi de kastediyorum. Fakat taşra üniversiteleri de kendi içinde çeşitlilik gösterir. Kiminde taşra zihniyeti oldukça baskıcı bir şekilde işlerken diğerinde daha esnek bir işlerliğe sahip olabilir. Taşra üniversitelerini —coğrafi konumlarından bağımsız olarak— ister az ister çok, aynı baskıcı zihniyetin hâkim olduğu “toplumsal mekân”lar olarak değerlendiriyorum.²

Toplumsal Bir Mekân Olarak Taşra Üniversitesi ve Sosyoloji Eğitimi

Henri Lefebvre’ye göre (2014, s. 24) “mekân pasif, boş bir şey olarak ya da “ürün” gibi, karşılıklı mübadelede bulunmaktan, tükenmekten ve yok olmaktan başka anlamı olmayan bir şey olarak düşünülemez”. “Mekân kavramı, zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlar” (s. 25). Üniversiteleri de belli bir coğrafya üzerinde bulunan, onu işgal edenler ve onda ikamet edenler tarafından ve aynı zamanda onlara karşı belli tarzda bir toplumsallığın üretildiği toplumsal bir mekân olarak düşünebiliriz. Toplumsal bir mekân olarak okul, eğitim politikasına, müfredatın belirlenmesine, sınıf pratiklerine, öğretmen-öğrenci ilişkilerine, bedenlerin kullanılma tarzlarına, gündelik ilişkilere içkin bir yapıdır. Bu nedenle, sadece fiziki bir yapı değildir, aynı zamanda kültürel, toplumsal, zihinsel, tarihsel, hatta politik bir yapıdır. Daha önce orada bulunanlar tarafından üretilmiş, şimdiye bağlanan ve oradan da geleceğe bağlanacağı varsayılan, belirlediği gibi belirlenen toplumsal bir yapıdır. Bir mekân olarak okul, rutinleri, onayları, kuralları, anlam çerçevelerini, bedeni sunma biçimini, belli bir

¹ Taşra hakkında yapılmış başka tartışmalar için bkz. Gürbilek, 2004; Akbal Süalp ve Güneş, 2010; Oktay, 2010.

² Diğer başlığa geçmeden önce, taşra üniversitelerini toplumsal mekân olarak değerlendirirken, mekân kavramını öncelikle coğrafi bir yer ile özdeşleştirmediyimi ve totolojik bir anlamda kullanmadığımı, onu analitik bir kavram olarak düşündüğümü belirtmem gerekir. Mekân olarak taşra üniversitesi, taşra zihniyeti olarak tanımlamaya çalıştığım şeyin örgütlü olarak iktidar ettiği bir yerdir. Bu zihniyet mekân üzerinde ve mekân vasıtasıyla kendini üretmektedir. Fakat toplumsal bir mekân olarak taşra üniversitesini taşralı zihniyet ve eğitim anlayışı şekillendirmiş olsa ve her yeni dâhil olanı şekillendirmeye çalışsa da, her koşulda, üniversitenin her fakültesinin veya her bölümünün total bir şekilde buna maruz kaldığını veya buna göre şekillendiğini söylemek mümkün değil. Elbette ki her zaman için mekân üzerinde üretilen ortak yazgıya dâhil olmayanlar çıkacaktır ve varlar da zaten. Ama bu yazı daha ziyade baskıcı zihniyeti taşıyanlar üzerine odaklanmaktadır. Bu baskıcı zihniyetin taşra üniversitelerinde nasıl üretildiğine ve işletildiğine dair başka deneyim yazıları için bkz. Meşe, 2018a ve 2018b.

pedagojyi, sınav ve notlandırma sistemini, öğretmen-öğrenci ilişkilerini içeren kolektif bir temsildir. Bu kolektif temsil daha önceden üretilmiştir ve yeni dâhil olanlara dayatılmak veya hissettirilmek yoluyla yeniden üretilerek kendi karakteristik yapısını, daha önce neyse şimdi de o olarak korumaktadır. Dolayısıyla mekânların kaderleri vardır. Her mekân kendi kaderini yaşar ve ona dâhil olanlar da aynı kaderi yaşamak zorunda kalırlar. Her zaman için mekânın kaderine ortak olmayanlar çıkar. Ancak azınlık oldukları için etkileri o kaderi tamamıyla değiştirmeye yetmez, ama sarsabilir.

Louis Althusser (1995), Pierre Bourdieu ve Jean-Claude Passeron'a (2015) göre toplumsal bir mekân olarak okul, güç ilişkilerinin ve bu ilişkilere dair rızanın yeniden üretildiği yerlerdir. Henry A. Giroux'ya göre ise, yeniden üretimi doğru olmakla birlikte, okulu sadece insanın özgürlük kapasitesini felç eden yerler olarak görmek doğru değildir. Okul aynı zamanda eğitim ve toplumsal değişim arasındaki bağlantıyı kurmak; pedagojik olanı politik kılmak; öğrencilerin bir dizi eleştirel kapasite edinebileceği koşulları sağlamak ve öğretmenleri bir bilgi teknisyeni olmaktan ziyade "muhalif bir entelektüel" olarak geri kazanmak için önemli bir mekândır (2014, s. 16-18). Söz konusu taşra üniversiteleri olunca, Althusser ve Bourdieu'nün yorumları, olanı açıklamak açısından daha uygun olmakla birlikte, bu durumu nasıl değiştirebileceğimiz konusunda da Giroux'nun görüşleri oldukça ufuk açıcudur. Fakat burada sadece olanı değerlendirmeye çalışacağım.

Taşra üniversiteleri —içlerinde değerli olan akademisyenleri tenzih ederek— her türden vasatlığın, keyfiliğin ve kötülüğün örgütlendiği toplumsal mekânlardır. Hem taşrada bulunan hem de taşralı bir üniversiteye gömülü olan, kurumsal işleyişten, eğitim anlayışına, akademisyenlere ve öğrencilere kadar her şeye hâkim olan ve her şeyi belirleyen baskıcı, tek boyutlu ve keyfi bir zihniyet, sosyal pratikler ve gündelik ilişkiler biçimi, kendisini belirleyenleri tekrar aynı yollarla ve biçimlerle yeniden üretmektedir. Bir taşra üniversitesindeki sosyoloji bölümünde bu yeniden üretim nasıl sağlanır? Benim deneyimlediğim sosyoloji eğitimi, eğitiminin hiçbir aşamasında sosyoloji eğitimi almamış veya sosyolojiye ilgi duymamış, ağırlıklı olarak ilahiyat eğitimi almış³ milliyetçi-mukaddesatçı (İslamcı değil) öğretim üyeleri tarafından verildi. Kendi sahip oldukları

³ İlahiyat lisans eğitimi alanlar için, Din Felsefesi alanında doktora yapmak Felsefe bölümünde, Din Sosyolojisi alanında doktora yapmak da Sosyoloji bölümünde istihdam edilmenin aracı olmaktadır. Bu durum çoğu yeni kurulmuş taşra üniversitesi için söz konusu olmakla birlikte büyükşehirlerdeki üniversitelerde de görülmekte. Şunu da eklemek gerekir ki, İlahiyat Fakültesi bünyesinde verildiği için, Din Sosyolojisi alanındaki eğitimin Sosyoloji kısmının içeriği doldurulmamaktadır.

görüşler ve kavramlar doğrultusunda bir sosyoloji müfredatı hazırlamışlardı.⁴ Okutulan ders kitaplarına, yazarların, kendi görüşlerini doğru ve meşru gösterme gayreti içinde olduğu aşikâr olan söylemleri hâkimdi. Yazıldıkları dönemde kalmış, okuduğum dönemde sosyolojideki tartışmalardan ve sorgulamalardan uzak, bu yanlı ve yetersiz söylemler, onları ders kitabı olarak seçen akademisyenlerin zihniyeti ile birleşerek sosyolojinin taşrasını belirliyor ve bize dikte ediliyordu.

Taşra zihniyetinin akademisyenleri kendilerini var eden bu sosyolojiyi de anlatamazlardı. Vasatlıklarını, sorgulamaya ve eleştirmeye izin vermeyen, her şeyi 'bilen özne' algısı yaratarak kapatmaya yönelik aldatıcı bir strateji geliştirmişlerdi. Yıllardır okuttukları aynı ders kitabına dayalı sınırlı bilgilerinden dolayı, sınav kâğıdında, kitaptakinin aynısı olan ezber bilgi ararlardı. Kâğıtları okurken ders kitabını önlerine koyar, satır satır aynısı yazılmış mı diye bakarlardı. Öyle ki, kitapta olmayan bir cümle veya bilgiyle karşılaşsalar doğru kabul etmezlerdi. Aynı şekilde derslerde de seçtikleri kitabın dışına çıkmazlar, bize herhangi bir konu hakkında araştırma ödevi vermez veya farklı bir makale okutmazlardı. Kendi başına başka kaynaklara ulaşan okumaya meraklı öğrencilere –onlar da oldukça azdı zaten– “sıçan olmadan çuval dibi kesme” diyerek, onları felç etme stratejisi işletirlerdi. Sadece ders kitabına bağlı kalınır, sunum yapılacaksa ders kitabındaki bir veya iki konu, anlatmaya gönüllü öğrencilere verilir, onlar da tıpkı hocalar gibi direk masaya otururlar, ezberlediği konuyu anlatırlar veya iyi ezberleyememişlerse yine onlar gibi okurlardı. Kısacası hocalar öğrencilerden, ellerindeki denetleyebilecekleri tek bilgi kaynağı olan ders kitabıyla kurulmuş kölece bir ilişki talep ederlerdi.

Klasik sosyologların referans kitaplarını okumak gibi bir imkânı hiç elde edemedik. Bugünkü gibi olmasa da klasik sosyologların Türkçeye çevrilmiş eserleri vardı, ama ders hocaları için bunun bir önemi yoktu. Nasılsa Kösemihal'in *Sosyoloji Tarihi* kitabında, ele alınan sosyologların (Weber hariç) hayatları, eserleri ve görüşleri özetlenmişti. Ama sosyolojiyi temel kaynaklardan okumak önemlidir. Durkheim'ın, Weber'in, Marx'ın vb. toplumu nasıl anlattıkları, hangi anlam ve kavram dizgelerini kullandıkları sosyoloji öğrencisine bir bakış kazandırır. Çünkü okuma eyleminin kendisi

---

⁴ Örneğin ilk yıl Sosyolojiye Giriş dersinde, Amiran Kurtkan Bilgiseven'in ilk baskısı 1974 yılında yapılmış olan, Osmanlıca sözcüklerle dolu bir dille yazdığı 'Genel Sosyoloji' adlı kitabını okuduk (Bkz. (1995). İstanbul: Filiz Kitabevi. 5. baskı). Onu ancak bir Osmanlıca sözlüğü satın alarak okuyabilmıştim. İlk zorluğu atlattıktan sonra ikinci sınıfa geldiğimde Nurettin Şazi Kösemihal'in 'Sosyoloji Tarihi' adlı, ilk baskısı 1956 yılında yapılmış olan, Öztürkçe ile yazdığı kitabını okuduk (Bkz. (1999). İstanbul: Remzi Kitabevi. 6. Baskı).

okuyanı değiştirir. Okuyanı metinle ilişki kurmaya, onu anlamlandırmaya ve kafasını kaldırıp baktığında metni kendi cümleleriyle yazmaya devam etmeye, onunla aktif bir ilişki içinde olmaya, kısacası özne olmaya zorlar. Okumak basitçe bir aktarım işi değildir, akademisyen de aktaran değildir. Okumaya karşı tutkusu, arzusu, iştahı ve açlığı olmayan karşısında, iyi bir metin bile, dediğim etkileri yaratamaz. Hem ders hocasında var olan hem de öğrencide yaratılan tutkusuzluk hepimizi rüya görmemeye, hayal kurmamaya, dolayısıyla yazmamaya yönlendiriyordu. Bu kısır sosyoloji eğitimi, farklı diller, farklı anlatımlar, farklı kavramlar aracılığıyla kendimizle ve zengin toplumsal hayatla kuracağımız bağları kurutuyordu. Hâlbuki tutkulu bir sosyoloji (Game ve Metcalfe, 1999), yaşama sarılmayı, dünyayla ve ötekilerle şefkatli bir ilişki kurmayı, bilmeye, okumaya, öğrenmeye ve yazmaya tutkulu bir bağı, yazarlar ile okurlar, öğretmenler ile öğrenciler arasında açık ve karşılıklı bir ilişki kurmayı öğretir ve öğretir.

Bize okutulan sosyoloji değil, sosyolojinin taşrasıydı. Zygmunt Bauman'a (2017) göre sosyoloji, insan dünyası hakkında bir düşünme biçimidir. Bana göre sosyolojinin taşrası ise, insan dünyasını kutuplaştırma, düşmanlaştırma, içeridekiler ve dışarıdakiler, biz ve onlar diye ayırma biçimidir; sosyoloji her şeye burnunu sokan, merak eden bir yabancıdır. Sosyolojinin taşrası ise, yabancı olan her şeyi gözetleyen, denetleyen, hizaya çeken bildik bir mahalle bekçisidir. Sosyoloji, her birimizi başkalarının farklılıklarına, uyumsuzluklarına, düşlerine, kaygılarına ve acılarına daha duyarlı kılmaya çalışır. Sosyolojinin taşrası ise, seçilmiş bir kesimin kendi acılarını, yaralarını ve mağduriyetlerini, diğerlerinin yaşadıklarını görünmez kılacak kadar yüceltme arzusundadır ki mağduriyetler üzerinden güç devşirilsin. Sosyoloji dünyayı tanıdık, kaçınılmaz, değiştirilemez olmaktan çıkaran, sabitleme karşıtı bir güçtür. Dünyanın ezeli ve ebedi özellikleri yoktur. Her şey insan emeğiyle oluştuysa yine insan emeğiyle değiştirilebilir. Dolayısıyla sosyoloji bize dünyanın şimdi olduğu halinden farklı bir yer olabileceğini gösterir. İnsana bunu hayal etme ve eyleme geçirme cesaretini ve gücünü verir; sosyolojinin taşrası ise, zengin insan dünyasını devlet, millet, din, aile, gelenek, kültür, vb. gibi insanların ortak etkinliklerinin ürünü olduğu halde, sanki gökten indirilmişler gibi kutsallaştırılarak idealize edilen, insan dünyası üzerinde birer tahakküm aracı haline dönüştürülen ve bu nedenle sorgulanmaya ve eleştiriye kapatılan kavramlara ve onların tek boyutlu, baskıcı, insan eylemini sakatlayan ve boğan içeriklerine hapseder. Dolayısıyla dünyayı değiştirilemez ve değiştirmeye cüret edilemez kılar; sosyoloji insanları daha az manipüle edilebilir, baskılara karşı daha yıkılmaz hale getirir; Sosyolojinin taşrası ise, toplumsal gerçeklikleri örten, var olan düzenin muhafazasına yönelik ideolojik işlevi ile daha fazla rıza üreterek, mevcut düzeni

yıkılmaz hale getirir. Sosyolojinin taşrası, taşra akademisyenlerinin onu kendilerinden kıldığı, kendi ideolojileri adına işe koştukları, kendileriyle diğerleri arasında ötekileştirici ayrımlar yapmaya yarayan bir sosyolojidir. Kısacası sosyolojiyi kendi ürettikleri bir şeye dönüştürüyor, kendilerine bir meşruiyet temeli haline getiriyorlar.

Alfred Schütz "Eve Dönen" adlı makalesinde evden ayrılanın tekrar eve döndüğünde, eski alışıldık çevresini, yokluğu sırasında edindiği deneyimlerden türeyen ve onlara dayalı ek anlamlar kazanmış olarak bulduğunu ve bu nedenle artık ne evin ne de kendisinin eskisi gibi olacağından bahseder (2016, s. 65). O halde evden ayrılan kişinin, dışarıda onu evine yabancılaştıracak kadar farklı deneyimler yaşaması gerekir ki, döndüğünde hem kendisi hem de ev değişmiş olsun. Burada meselenin farklılaştırıcı bir deneyim yaşamak olduğunu düşünüyorum. Ancak o zaman kişi, yaşadığı çevredeki toplumsal ilişkilere daha farklı, daha eleştirel, daha irdeleyici bakabilir. Hâlbuki sosyolojinin taşrası bu farklılaştırıcı ve dönüştürücü deneyimi mümkün kılmıyor. Dolayısıyla öğrencide kimliğine, toplumsal rolüne, inancına, düşüncesine yönelik en ufak türden bir sorgulama ve çatışma başlatmıyor. Öğrenciler yaşadıkları dünyayı, ev (ev olarak gördüğü ne varsa) ile okul/eğitim arasında bir ayırım yaratmayacak kadar bildik, tanıdık ve total gösteren sosyoloji eğitiminden sonra, eve döndüklerinde hem kendileri hem de ev, onların ontolojik güven duygularını okşayacak kadar aynı kalıyor. Bu dünya sosyolojinin taşrası vasıtasıyla 'biz' olanlar için güvenli ve tekin kılınırken, başkaları için güvencesiz, hatta yaşanmaz kılınıyor.

Benzer dışlayıcı tutum okulun her yerinde geçerliydi. Müfredata sinen, eleştiriden uzak; yabancı olan her şeyi ötekileştiren, hatta düşmanlaştıran; insanı sürekli makbul olanı düşünmeye ve konuşmaya zorlayan; dönüştürmeye ve özgürleştirmeye değil, yanlış da olsa, eğer 'biz'dense onu muhafaza etmeye yönelik zihniyet, yemekhanede, kafede, yurtlarda, koridorlarda, bütün gündelik karşılaşma rutinlerinde insanı hizaya çeken, bedenini ve zihnini disipline eden, buyuran ve yasaklayan bir biçimde uygulanırdı. Ne derslerde ne koridorlarda ne düzenlenen konferanslarda ne de yurt odalarında, hâkim zihniyete muhalif olabilecek tek bir kelam etmek mümkündü. Sanki yerin kulağı vardı ve ne söyleseniz hemen bir yere yetiştirilirdi. Bu zihniyeti hem beş duyu organıyla hem sezgi yoluyla deneyimlemek mümkündü. Böylelikle mekânın yeniden üretimine yönelik rıza üretilirdi. Bunu, Kafka'nın romanlarına hâkim olan, insani eylemi felç eden bir korku ve kaygı yaratan atmosferi tarif eden 'Kafkaesk' kavramından esinlenerek 'taşraesk' bir durum olarak adlandırıyorum: Taşraesk bir coğrafyada, taşraesk bir toplumsal mekân olarak üniversite. "Toplumsal ilişkiler, somut soyutlamalar, ancak mekânın içinde ve mekân aracılığıyla gerçek bir varlık bulur.

Onların dayanakları mekânsaldır” (Lefebvre, 2014, s. 402). Taşraya hâkim olan zihniyet ve zihniyeti yeniden üreten eğitime dair ilişkiler ancak böyle bir mekân üzerinde ontolojik bir varlık kazanabilir. Althusser’in dediği gibi, başka hiçbir ideolojik devlet aygıtı okul kadar, çocukların tümünü, kapitalist toplumsal oluşumun zorunlu dinleyicisi yapamaz. Üstelik bunu, okulu tarafsız, ideolojiden arınmış bir ortam olarak göstererek yapar (1994, s. 62; 63). Burada Althusser mekân kavramını kullanmamış olsa bile, okul kavramına yüklediği anlam Lefebvre’nin mekân kavramına denk düşmektedir. İdeolojik bir mekân olarak okul içinde ve okul aracılığıyla, ona uygun eğitim anlayışı ve pedagojik ilişkiler mümkün hale gelmektedir. Lefebvre’ye göre, “bir grup, bir sınıf ya da sınıf fraksiyonu ancak bir mekân doğurarak (üreterek) “özne” haline gelebilir ve kabul görebilir. Uygun bir morfoloji yaratarak (üreterek) mekâna dâhil olmayı başaramayan fikirler, temsiller, değerler, işaretler halinde kurur, soyut öyküler olarak çözülür, hayal mahsulü olur” (2014, s. 413). Bu anlamda, toplumsal bir mekân olarak taşra üniversitesi, hâkim pedagojiyi mümkün kılarken, aynı zamanda o pedagojiye sahip grupları birer özne haline de getirir. Dolayısıyla mekân ile özneler arasında birbirini mümkün kılan karşılıklı bir ilişki vardır.⁵ Taşra üniversitesine hâkim olan pedagojinin dili bu karşılıklı ilişkiyi mümkün kılan önemli bir bileşendir.

Taşrada Pedagojinin Dili

Karl Mannheim, “İdeoloji ve Ütopya”da “Birey içinde bulunduğu grubun dilini konuşur; içinde bulunduğu grubun düşündüğü gibi düşünür. Belli sözcükleri ve sözcüklerin anlamını, kullanımına sunulmak üzere hazır bulur. Onlar sadece, bizatihi bireyi çevreleyen dünyaya girişi belirlemeye yaramazlar. Aynı zamanda, o zamana kadar nesnelerin grup ya da birey tarafından hangi açıdan ve hangi eylemsel bağlamda elde edilip idrak edildiğine ve dolayısıyla açığa kavuşturulmasına da yararlar” (2002, s. 27) der. Bu ifadeyi taşra üniversitesi için düşündüğümde, toplumsal bir mekân olarak üniversitenin, daha önce kendisine dâhil olanlar tarafından oluşturulmuş diliyle,

⁵ Üniversitelerin bölünmesi kararını da bu çerçevede değerlendirebiliriz. Hem taşradaki hem de büyük şehirlerdeki üniversitelerin aralarında öğrenci sayıları ve kurumsallık düzeyleri gibi benzerlikler olmadığı halde, hangi kritere göre bölündüklerini anlamak zor gibi gözükse de, meselenin arkasında, bölerek, mekânı ideolojik ve yönetsel anlamlarda türdeş, küçük ve kontrol edilebilir hale getirme arzusu olduğu ortadadır. Mekâna ne kadar makbul siyasi, pedagojik ve ideolojik anlayış hâkim olursa ona o kadar hükmedilmiş olur ve zararlı özneler, düşünceler ve onlara ait temsiller, değerler, işaretler de o kadar dışarıda bırakılarak ya marjinal ya da görünmez hale getirilmiş olur.

akademisyenlerin ve öğrencilerin buraya taşıdıkları dilin birbiriyle örtüşmesi –veya örtüşmese bile, taşraesk yapı belli düzeyde bir uyum talep eder— sonucunda ortaya çıkan pedagojik ortak bir dilin sosyoloji eğitiminin dilini belirlediğini söyleyebilirim. Bu dilin temel karakteristiği kavramların idealleştirilmesine dayanıyor olmasıdır. Devlet, millet, din, gelenek, kültür, aile vb. birçok kavram, aileden üniversiteye kadar sosyalleşme sürecinin her aşamasında belli bir anlam dünyasını zihinlere kazıma eyleminin incelikli bir şekilde yapılmasının pedagojik araçları olarak kullanılmaktadır. Kavramların idealizasyonuna dayanan bu dil sadece ders kitaplarında ve akademisyenlerin söylemlerinde görünürlük kazanmaz, gündelik yaşantıdaki bütün karşılaşmalarda bilhassa hissettirilir. Ben kavramlara idealleştirme suretiyle kutsallık atfetmenin, kavramlara ve o kavramlar yoluyla benliklerini ve kimliklerini kuran insanlara/akademisyenlere ve genel olarak insan eylemine ne yaptığını kısaca tartışmak istiyorum.

Kavramların idealizasyonu, o kavramların kuruluşunda esas olan insani emeği yok sayarak onları insan hayatının üstüne çıkarır. Emile Durkheim, “ortak tasarımlar, ilgili oldukları şeylere, çoğu kez onlarda hiçbir biçim ve derecede bulunmayan özellikler katarlar. En bayağı bir nesneyi kutsal ve çok güçlü bir varlık kılabilirler” (2010, s. 316) diyerek kutsallık atfedilen şeylerin aslında kendinde kutsallık özleri olmadığını, toplum tarafından öyle değerlendirildiklerini vurgular. Sonuçta ona göre, inananı da toplum yapar. İdealize edilen kavramlara aşkın anlamlar atfedilerek o kavramların toplumsal dünya ile olan yaşamsal ve ontolojik bağları kopartılır. O kavramlar artık insanların deneyimlerinden, gözlemlerinden ve hayallerinden ayrılır. İdealize edilen kavramlar aracılığıyla yaratılan anlatı, insanların kendi deneyimleri ve eylemleriyle dolaylı olarak ulaşamadıkları bir hakikat politikasına dönüştürülür. Bir tür dokunulmazlık ve değiştirilemezlik konumuna yerleştirilme yoluyla her türlü insani müdahaleden arı olunca, etkileri ve sonuçları bakımından da sorumsuz bir konuma kavuşmuş olurlar. Artık onlar, yaygın, görünmez ve soyutturlar. Bütün toplumsal etkinliklere sinsice sızar, her şeye etki eder ama sonuçlarından sorumlu tutulmazlar. Bu durumu Richard Sennett’in “Otorite” adlı kitabında bahsettiği, edilgen çatı kullanımına dayalı iktidar diliyle örneklendirebilirim. Ona göre, iktidar edilgen ve soyut bir dil kullandığında, öncelikle bu dil vasıtasıyla kendisini gizler, muhatabı ortadan kaldırdığı için kararların tartışılabilirliğini ve gözden geçirilebilirliğini engeller ve bu suretle genel olarak kararların sonuçlarının mekanik bir biçimde yeniden üretilebilirliğinin koşullarını hazırlamış olur (2005, s. 191-193). İdealize edilmiş kavramlara sahip olan taşra

akademisyenleri de bu türden bir dil kullanarak sorgulanamaz bir 'bilen özne' olarak iktidar konumu elde ederler.

Kavramların yüceltilmesi ile kavramların kök saldığı toplumla olan bağları arasında ters orantı vardır: Kavramlar yüceltildikçe kavramların ait olduğu toplumsal bağlamla ontolojik ve yaşamsal ilişkisi kesilir. Toplumsal bir üretim olduğu unutulur, sahip olunacak bir metaya dönüşür. Sahip olmak, sahip olunan şey adına karar verme kudretine sahip olmak ve nihayetinde güç sahibi olmak demektir. Tıpkı lüks bir tüketim nesnesine sahip olmak gibi, nesne, sahip olanla olmayanı böler, sahip olana statü kazandırır. Sahip olan, özgürlük alanını ötekilerin aleyhine genişletir. Kavramları idealleştirme yoluyla mülkiyetine geçirenler, onlar aracılığıyla diğerlerine baskı/güç uygulayarak, kavramları birer baskı aracına dönüştürürler. Korumaya çalıştıkları alanın, kavramın veya kurumun hep dışarısı/diğerleri/yabancılar tarafından saldırı altında olacağına dair paranoya üreterek, kendilerini yani müesses nizamlarını koruyacak her türden önyargıyı oluştururlar. Bu ön yargı, ahlaki ikiyüzlülük geliştirilmesine neden olur. Çünkü içerişi olarak belirlenen yer, hep iyi ve haklı görülürken, dışarısı hep kötü ve haksız görülür. Dış dünyaya karşı kucaklayıcı değil, sakınma ve savunmaya yönelik bir tutum geliştirilir. Böylece dünya tehditkâr bir yer haline gelirken, öfke ve saldırganlık bu varoluşun özü/dili haline gelir. Kavramların idealizasyonuna katılanlar, bu kavramlar aracılığıyla dünyayı kendileri için tanıdık ve bildik hale getirmeye çalışırken, bir taraftan da tam aksi bir süreç işler. Kendi alanlarını korumaya yönelik geliştirdikleri paranoya nedeniyle bu insanlar, dünyayı diğerlerine dar ederken kendilerine de yabancılaştırırlar ve bu nedenle kendilerini de evlerinde hissedemezler. Bu durum "otoimmün"⁶ bir hal

⁶ Otoimmün, kişinin kendi bağışıklık sisteminin vücuda saldırarak eklemlere, bağ dokularına veya göz, sinir, deri, bağırsaklar, karaciğer veya beyin gibi hemen her türlü organa hasar vermesidir. Yani kişinin kendi bağışıklık sisteminin kendini düşman görerek kendine saldırmasıdır. Bunun sadece biyolojik nedenleri yok. Kişinin içinde yaşadığı koşullarla duygular arasındaki etkileşimle oldukça ilintili nöropikolojik bir süreç sonunda meydana gelen bir durum. Bkz. Mate (2018). Otoimmün kavramı, sosyolojinin, psikolojinin ve nörolojinin kesişme noktasında ancak kavranabilen bir kavram. Bu kavramı toplumların sosyalleşme tarzına yönelik analitik bir kavram olarak kullanabiliriz. Örneğin Türkiye toplumunda, insana katı sosyal roller yükleyen, hayatı insana, kendisinin dışında gerçekliğe sahip katı ve geçirimsiz bir şey olarak kavratılan ve yaşatan, en derin ihtiyaçlarımızı tanımayan, doyurmayan, duygusal açıdan yetersiz, az gelişmiş insanlar ve ilişkiler yaratan sosyalleşme sürecinin "otoimmün bir nitelik taşıyan sosyalleşme" olduğunu düşünüyorum. Hayatın hep başkalarına düşmanlaştırılması ve yabancılaştırılması, uzun vadede insanın kendisine zarar verecek, onu içten içe yiyip bitirecek bir şeye dönüşecektir. Bu durumu, Sema Kaygusuz'un Birikim'de yazdığı "Ejderhanın cinneti" (Nisan 2017) adlı yazısıyla da örneklendirebilirim. Kaygusuz, köye musallat olan, her şeyi talan eden bir ejderha masalı üzerinden iktidar hırsının yıkıcılığını anlatır. Bu noktada ben masalı otoimmün sosyalleşme kavramı etrafında değerlendirmek istiyorum. Ejderhayı öldürmeye giden çobanlar, ejderhayı öldürdükten sonra

alır ve kavramlar vasıtasıyla oluşturmaya çalıştıkları ne varsa tersine, yani kendilerine döner.

Kavramların idealizasyonu onları toplumsal bağlarından kopardığı gibi, onlara sahip olma iddiasında bulunanları da kendi benliklerinden uzaklaştırır. Bu kişilerin kendilerini güçle özdeşleştirmeleri uzun vadede benliğin yok oluşuyla sonuçlanır. Devlet, millet, din, kültür, gelenek gibi kavramların idealize edilmiş gücüyle kimlik oluşturmak, kişiyi rahatlıkla bu kavramları temsil gücüne sahip olduğu varsayılan/söylenen bütün otorite imgelerine bağımlı hale getirir. Kişi empatinin, ahlakın ve sorumluluğunun yükümlülüklerinden kaçır. Yüce kavramlar adına hareket edince, olduğunu düşündüğü ile gerçekte olduğu kişi arasındaki mesafeyi görmez ve ahlaki ikiyüzlülük kaçınılmaz olur. Bu kavramları aşkın güçlerle donatmak, insanı kendine ve emeğine yabancılaştıran ve yaşayan bir toplumsal dünyanın üstünde, tabi olunması gereken katılmış ikinci bir doğa yarattığı gibi, bu dilin taşradaki sosyoloji eğitimine sinmiş olması, sosyolojiyi de insan eylemine yabancı, insanın üstünde, insan eyleminden kaynaklanmayan, insana karşı bir konuma yerleştirir. Bu kavramların gücünü, hoca olmanın gücüyle birleştiren taşra akademisyeni de kendi konumunu öğrencinin üstünde, öğrencinin dışında ve ona karşı olarak konumlandırır. Böyle bir eğitim anlayışında, taşra akademisyeninin ders anlatması veya eğitime dair herhangi bir kaygı taşıması elbette ki mümkün olmaz. Hamasetle her türlü vasatlıklarını görünmez hale getirdikleri gibi, tam da bu yolla savunduğu değerleri değersizleştiren bir ikiyüzlülüğe de düştüklerini görmezler.

Eğitimde -Mış Gibi Yapmak ve Ahlaki İkiyüzlülük

Howard Becker'a (2013, s. 31) göre, sapkınlık, toplum tarafından yaratılmıştır. Ama ona göre bu, sapkınlığın toplumsal etkenlerden kaynaklandığı anlamına gelmez. Daha ziyade, toplumsal grupların, ihlal edilmesi sapkınlık olarak tanımlanan kurallar koyarak sapkınlığı yarattığı anlamına gelir. Çünkü "eğer insanlar durumları gerçek olarak tanımlarlarsa bu durumlar sonuçları açısından gerçekleştirir" (Thomas ve Thomas 1928, s. 572'den aktaran Becker, 2013, s. 14). "Yani insanlar, dünyaya ve bu dünyada ne olduğuna dair sahip oldukları anlayışlar temelinde hareket ederler... Bu örnekte soru şudur: Kim hangi etkinlikleri suç olarak tanımlamaktadır ve bu tanımlamanın sonuçları nelerdir?"

---

kendilerini onun sahip olduğu servetten alıkoyamayıp ejderhaya dönüşürler. Böylece köy halkı aslında kendi düşmanını kendi içinden üretmektedir. Ejderhayı öldürmek için gidenlerin bir ejderhaya dönüşümünü sağlayan şey, köy halkının, kendine yıkıcılığı yaratan otoimmün bir sosyalleşme tarzıdır.

(s. 14). Çünkü ona göre sapkınlığa dair toplumsal değerlendirmeler görecelidir: “Gerçekte hiçbir kural ihlali yapmadıkları halde, bazı kişiler sapkın olarak etiketlenebilirler. Dahası, suç işleyen pek çok kişi tutuklanmayabilir ve dolayısıyla da araştırmacıların çalıştığı “sapkınlar” nüfusunun içinde yer almayabilirler” (2013, s. 31-32).

Becker’ın teorisi, belli bir toplumsallık içinde, ahlaki davranış söz konusu olduğunda hiç de tutarlı olunmayacağını gösterir. Kuralları kimin koyduğu, kimlere uygulandığı, kimleri harici olarak damgalamaya yaradığı sorgulanması gereken şeylerdir. Bazen ortada bir kural da olmaz ama bir davranışın ahlaki olmadığı bellidir. Ama yine de o davranışa rahatlıkla göz yumulur. Bir kuralın varlığı, zorunlu olarak, onun uygulanmasını garanti etmez. Kimin bu kural ihlalden zarar gördüğüne bağlı olarak değişir. Bazen de toplum her kural ihlalden zarar görmez. Bu nedenle kural ihlallerini göz ardı etmek hususunda bir uzlaşma sergilenir. Becker’ın kuralların göreceliliğine dair analizinden yola çıkarak, toplumsal bir mekân olarak taşra üniversitesinde, akademisyenlerin eğitim işine olan tutkusuzluklarının ve onun gerektirdiği emekten kaçınma davranışlarının, ancak öğrenciler ile akademisyenler arasında, akademisyenlerin kendi aralarında ve akademisyenler ile yönetim arasındaki sessiz bir uzlaşım dâhilinde var olduğunu ve sürdüğünü söyleyebilirim. Çünkü hiçbir kötülük/cürüm/kusur/ayıp işbirlikçileri olmadan mümkün olamaz. Mekân kavramını temel alarak bu durumu açıklamak gerekir. Öncelikle, akademisyenlerin eğitim gördükleri üniversiteler de –coğrafi olarak değil, zihniyet olarak– birer taşra üniversitesiydiler. Oradaki eğitim anlayışını ve iş ahlakını fazla zorlanmadan çalıştıkları üniversiteye taşımışlar ve sorunsuz bir geçiş yaşamışlardı. Çalıştıkları üniversitenin kendilerini geliştirmeye, farklı kaynaklardan okumaya ve yazmaya sevk edecek veya zorlayacak türden bir habitusu olmadığı için bildikleri ve alışık oldukları bir yerin muadiline yatay geçiş yapmışlardı. Bu yatay geçişi sorunsuz yaşamalarını sağlayan önemli bir unsur da mevcut öğrencilerin çoğunluğunun sosyo-ekonomik düzeyleri, ideolojik ve pedagojik yapılarının kendilerinin ve mekânın yapısıyla benzerlik taşımasıdır. Bourdieu ve Passeron’a göre (2015) her pedagojik eylemin başarısı, bu pedagojik eylemin dayattığı kültürel keyfiyet ile bu pedagojik eyleme maruz kalanların geldikleri grup veya sınıflarda ön-ilk eğitim tarafından zihinlere dayatılan kültürel keyfiyet arasındaki yakınlığa bağlıdır. Yani okulda verilen eğitim ile öğrencilerin ait oldukları grup veya sınıflardan aldıkları eğitim ve kültür birbiriyle büyük oranda örtüşürse o pedagojik eylem başarılı olur. Taşra üniversitesindeki pedagojik eylemin başarısı ise, akademisyenlerin daha önce eğitim aldıkları mekânın yine bir taşra olması,

geldikleri yeni yerin buna uygun bir pedagojik anlayışa sahip olması ve öğrencilerin de bu pedagoji ile uyumlu olmalarıdır. Böylelikle akademisyenlerin eğitim işine olan tutkusuzlukları ve onun verdiği vasatlıkları, mekân üzerinde sağlanan geniş bir uzlaşım temelinde rahatlıkla göz ardı edilebilir hale geliyor ve bu da taşra üniversitesindeki eğitimi topyekûn taşralı kılıyor.

Taşraya ve taşradaki sosyoloji eğitimine hâkim olan, vasatlığa göz yumma şeklindeki ahlaki ikiyüzlülüğün, bu konudaki mekâna has pedagojik uzlaşım temelini dışında sebepleri olduğunu da görmek gerekir. YÖK'ün her yıl kontenjanları artırıp puanları düşürmesiyle, zaten iyi bir eğitim sisteminden gelmeyen öğrencileri üniversite sıralarına hınca hınç doldurması, var olan eğitimin daha da vasat hale gelmesine neden olmaktadır. Bilgi ile ontolojik bir ilişki kurmayan ve okuduğu dört yıl boyunca da kurmayacak olan ve zaten genel olarak hayata baktıklarında bunun anlamlı olduğunu da düşünmemeye alıştırmış olan öğrenciler, sadece diploma almak için sıraları işgal ettiklerini biliyorlar. Üniversiteler de artık bu amaca hizmet etmeleri gerektiğini biliyor.⁷ Öğrencisiyle hocası, birbirlerini yormamaları konusunda bilinçli veya bilinçsiz, sessiz bir sözleşme imzalıyorlar. Böylece eğitim işiyle ilgili -miş gibi yapma halleri kolayca göz ardı edilebiliyor. Kural ihlallerini görmezden gelmek, yani suç ortaklığı, insanları bir arada tutan, onları aynı mekân içinde birbirine bağlayan müşterek bir toplumsal etkinliğe dönüştüğü zaman, artık o mekânın iyi ve doğruya yönelik bir fikre veya davranışa kaynaklık etmesi mümkün değildir. Öyle ki, iyiyi ve doğruyu yapmaya çalışanlar ise, işleri zorlaştıran, tekere çomak sokan “sıkıntılı” tipler olarak değerlendirilir.

Son Verirken...

Toplumsal bir mekân olarak taşra üniversitesinin karakteri, akademisyenler ve öğrenciler arasındaki pedagojik uyum, üniversite, akademisyen ve öğrenciler arasında öteden beri işlenen pedagojik yatkınlıklar, sosyoloji eğitiminin mevcut pedagojinin idamesine yönelik işletilen kavramları, aileden eğitime ve toplumsal yaşantının her yerinde işe koşulan idealize edilmiş kavramların tehlikeli doğası vb gibi, eğitimde -miş gibi yapmayı, kural ihlallerini, ahlaki ikiyüzlülüğü, kısacası taşrada eğitimin yapılamamasını izah edebileceğini düşündüğüm etkenlere değindim. Bugün akademisyen olarak çalıştığım

⁷ Bu konuda Vatansever ve Yalçın'ın (2016), vakıf üniversitelerindeki akademik emeğin güvencesizleşmesinin yanı sıra, akademik üretim biçimine ve ilişkilerine sinmiş olan zehirli çalışma koşullarına dair yaptıkları çalışmaya bakılabilir. Gerçi devlet üniversiteleri ile vakıf üniversiteleri arasında belli yönlerden farklar olmasına rağmen, genel olarak üniversitelerin diploma dağıtan yerlere dönüşmesi noktasında benzerlikler söz konusudur.

bir başka taşra üniversitesinde de benzer problemlerle karşılaşyorum. Aynı mekânsal özellikler, aynı akademisyen tipi, aynı büzüşmüş zihniyet. Öğrencilik yaptığım yıllarda dersime giren hocaların bir benzerleri bugün birlikte mesai yapmak zorunda kaldığım insanlar. Bu durum yalnızca, taşra olarak görülen coğrafyayla sınırlı değil. Merkez olarak görülen üniversitelerden de son dönemlerde, eğitim, öğrenciler ve akademisyenlere dair gittikçe artan benzer eleştiri yazıları⁸, taşra zihniyetinin öteden beri var olan yaygınlığını gösteriyor.

Taşra üniversiteleriyle ilgili topyekûn bir dönüşümü mümkün görmüyorum. Uzun vadede böyle bir şey olmayacaktır. Ama Hannah Arendt “mucizeleri gerçekleştirenler insanlardır; özgürlük ve eylemde bulunma yetisi gibi bir çifte ihsan sayesinde ki insanlar kendilerine ait bir gerçekliği kurmaya muktedirlerdir” (2014, s. 239) der. Bir avuç ‘sıkıntılı’ akademisyenin mekânın zorunlu kaderine ortak olmaya karşı inatla direnmeleriyle ve taşralaştırılmayan bir sosyolojinin bize bu yolda sunduğu kavramsal ve anlamsal teçhizatını kullanarak üniversitelerde (ve özellikle sosyoloji bölümlerinde) küçük çaplı aşındırmalar ve dönüşümler gerçekleştirmek mümkündür.

Kaynaklar

- Akbal Süalp, Z. T. Güneş, A. (2010). *Taşrada Var Bir Zaman*. İstanbul: Çitlembik.
- Althusser, L. (1994). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Y. Alp, M. Özışık, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Arendt, H. (2014). *Geçmişle Gelecek Arasında- Seçme Eserler 2*. (B. S. Şener, O. E. Kara, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Bauman, Z. (2017). *Sosyolojik Düşünmek*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Becker, H. (2013). *Hariciler- Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı, Çev.). Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J.C. (2015). *Yeniden Üretim- Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. (A. Sümer, L. Ünsaldı, Ö. Akkaya, Çev.). Ankara: Heretik.
- Bora, T. (Der.). (2011). Taşralaşan ve Taşrasını Kaybeden Türkiye. *Taşraya Bakmak* içinde, (s. 37-66). İstanbul: İletişim.

⁸ Funda Cantek’in, Murat Sevinç’in ve Dinçer Demirkent’in Gazete Duvar’daki yazılarına bakılabilir. Örneğin bkz. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/11/08/bir-tuhafliklar-fabrikasi-olarak-universite/>

- Cantek, F. (8 Kasım 2018). Bir tuhafliklar fabrikası olarak üniversite. *Gazete Duvar*. Erişim: 01.02. 2019, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/11/08/bir-tuhafliklar-fabrikasi-olarak-universite/>
- Durkheim, E. (2010). *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri*. (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem.
- Game, A., ve Metcalfe, A. (1999). *Tutkulu Sosyoloji*. (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Giroux, H. A. (2014). *Eğitimde Kuram ve Direniş*. (S. Demiralp, Çev.). Ankara: Dost.
- Gürbilek, N. (2005). *Yer Değiştiren Gölge*. İstanbul: Metis.
- Gürbilek, N. (2004). *Kötü Çocuk Türk*. İstanbul: Metis.
- Güvenç-Salgırlı, S. (2011). "Daimon'uma gider iken aldı da bir üniversite": Bir öğrencisinin Hasan Ünal Nalbantoğlu'yla üniversite üzerine diyalogu. *Toplum ve Bilim*, 121: 134-151.
- Kaygusuz, S. (2017). Ejderhanın cinneti. *Birikim*, 336: 8-11.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel.
- Mannheim, K. (2002). *İdeoloji ve Ütopya*. (M. Okyayuz, Çev.). Ankara: Epos.
- Mate, G. (2016). *Vücudunuz Hayır Diyorsa- Duygusal Stresin Bedelleri*. (D. Orhun, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Meşe, İ. (2018a). 'Taşra' üniversitesinde feminist pedagoji: Ne kadar mümkün?. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 10 (1): 67-78.
- Meşe, İ. (2018b). Taşra üniversitesi nedir? Ne işe yarar?. *Birikim*, 351: 110-117.
- Oktay, A. (2010). *Emperyalizm, Roman ve Eleştiri*. İstanbul: İthaki.
- Schütz, A. (2016). Eve dönen. *Yabancı içinde*, (s. 53-68). (Ed. L. Ünsaldı). Ankara: Heretik.
- Sennett, R. (2005). *Otorite*. (K. Durand, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Vatansever, A., ve Gezici Yalçın, M. (2016). "Ne Ders Olsa Veririz"- *Akademisyenin Vasıfsız İşçiye Dönüşümü*. İstanbul: İletişim.